

ЛЮДИНА В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

DOI 10.26565/2225-7756-2025-79-06

УДК 159.9:364.62

Л.А. ВАРАВА (Людмила Анатоліївна Варава)

*кандидат психологічних наук,**провідний науковий співробітник**Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,**Київ, вулиця Паньківська, 2, Київ, Україна*<https://orcid.org/0000-0001-7677-0042>*e-mail: varava2233@gmail.com*

ІНТЕГРАЛЬНА МОДЕЛЬ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті теоретично обґрунтовано проблему формування екологічного простору сімейних стосунків в умовах повномасштабної війни в Україні. Доведено, що війна радикально змінює умови життя родини, спричиняє втрати, вимушене переселення, економічну нестабільність, постійну небезпеку та розрив соціальних зв'язків, що істотно підсилює психологічне навантаження на сімейну систему. Обґрунтовано доцільність використання поняття «екологічний простір сімейних стосунків» як інтегральної характеристики якості взаємодії між членами родини, що забезпечує психологічну безпеку, взаємоповагу, емоційну підтримку, можливість автентичного вираження переживань та розвиток кожного члена сім'ї при збереженні сімейної єдності. Теоретичною основою інтегральної моделі є положення системної сімейної терапії, екологічного підходу та концепції сімейної резильєнтності, що дозволяє поєднати аналіз внутрішньої динаміки родини з урахуванням зовнішнього контексту війни. Виокремлено чотири ключові параметри екологічного простору: адаптивну рівновагу, забезпечення потреб, трансформаційний розвиток та проєктну перспективу майбутнього. Окреслено внутрішні (цінності, емоційна культура, комунікація, ролі структури, межі, практики взаємопідтримки) та зовнішні (безпекова ситуація, житлові умови, доступ до послуг, економічний стан, соціальна підтримка) фактори, що визначають рівень екологічності сім'ї. Представлено діагностичний інструментарій оцінки екологічності – опитувальник «Індекс екологічності сімейних стосунків», що дозволяє формувати профіль сім'ї за чотирма параметрами та виявляти зони ризику і ресурси. Описано структуру програми соціально-психологічного супроводу сім'ї, яка охоплює стабілізаційно-діагностичний, ресурсно-відновлювальний, терапевтично-інтервенційний та проєктно-перспективний етапи та спрямована на підвищення екологічності сімейної взаємодії, зміцнення резильєнтності та створення безпечного, ресурсного простору розвитку.

Ключові слова: сім'я; війна; екологічний простір; сімейна резильєнтність; адаптивна рівновага; трансформаційний розвиток; проєктна перспектива майбутнього.

Актуальність. Повномасштабна війна в Україні спричинила не просто трансформацію окремих аспектів повсякдення, а кардинальне перекодування соціального, психологічного й економічного середовища, у якому функціонують українські родини. Воєнні дії породили багатовимірні втрати – людські, матеріальні, екзистенційні – та призвели до масштабних хвиль вимушеної міграції, руйнації локальних спільнот, нестабільності засобів існування й хронічної присутності загрози для життя. У цих умовах сім'я набуває амбівалентного характеру: з одного боку, вона залишається ключовою системою емоційної регуляції, соціальної підтримки та відновлення суб'єктивного відчуття безпеки; з іншого – сама стає вразливою до деструктивного впливу війни, що порушує її функціональні зв'язки, дестабілізує внутрішню організацію та загрожує цілісності. Таким чином, сучасна українська сім'я перебуває у стані постійної адаптації до екстремальних умов, що потребує розроблення науково обґрунтованих моделей супроводу та підтримки, спрямованих на збереження її стійкості та потенціалу розвитку.

Особливої актуальності набуває питання екологічності сімейних стосунків, тобто такого формату взаємодії, який не поглиблює травматизацію, а сприяє відновленню, психологічній стабілізації та розвитку. *Екологічний простір* сімейних взаємодій розуміється як власно створений внутрішній і зовнішній простір родини, де забезпечується психологічна безпека, взаємоповага, емоційна підтримка, можливість автентичного вираження переживань, автономія кожного члена сім'ї при збереженні сімейної єдності.

Війна як екстремальний чинник не лише руйнує відчуття безпеки, а й деформує звичні моделі комунікації, посилює конфліктність, актуалізує приховані проблеми. Саме тому виникає потреба у науково обґрунтованій інтегральній моделі психолого-соціального супроводу родин, а також у відповідному діагностичному інструментарії та програмі роботи з сім'єю.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та описати розроблену інтегральну модель створення екологічного простору сімейних стосунків в умовах війни, представити діагностичний інструментарій та програму соціально-психологічного супроводу родин.

Як цитувати: Варава, Л. А. (2025). Інтегральна модель створення екологічного простору сімейних стосунків в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, 79, 41-45. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2025-79-06>

In cites: Varava, L. (2025). An Integral Model for Structuring the Ecological Space of Family Relations in the Context of War. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, 79, 41-45. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2025-79-06> (in Ukrainian)

© Варава, Л. А. (2025), CC BY 4.0 license

Теоретико-методологічні засади. За останні роки у професійних спільнотах фокус значно змістився з індивідуальної допомоги на системно-сімейну підтримку, адже сім'я є первинним середовищем регуляції, адаптації та відновлення. Аналіз сучасних досліджень (Walsh, 2012; Boss, 2020; Patterson, 2015; Bronfenbrenner, Morris, 2016; Кокун, 2025; Шинкаренко, 2022; Слюсар, 2023 та ін.) показує, що сімейна система зазнає одночасно декількох типів навантаження:

- екзистенційного (загроза життю);
- соціопсихологічного (невизначеність, нестабільність, ротація ролей);
- емоційного (хронічна тривога, втома, травма);
- структурного (втрата житла, доходів, зміни соціальних зв'язків);
- комунікативного (порушення моделей взаємодії).

У таких умовах особливої ваги набуває поняття екологічного сімейного простору, що визначає якість взаємодії в родині, здатність забезпечувати психологічну безпеку, модерацію емоцій, підтримку та ресурси для адаптації та інтеграції.

Теоретичною основою інтегральної моделі виступають: по-перше, у межах сучасної системної сімейної терапії (Nichols, 2020; Lebow, 2019; Carr, 2019; Johnson, 2019) сім'я розглядається як складна динамічна система, у якій зміна одного елемента неминуче впливає на функціонування всієї структури.

По-друге, вагомим підґрунтям є екологічний підхід (У. Бронфенбреннер, 2019; Ю. Швалб, 2021), відповідно до якого розвиток особистості відбувається у багаторівневій системі взаємопов'язаних середовищ – від сім'ї як мікросистеми до макросоціального контексту. Середовище розглядається не як фон, а як активний психологічно значущий простір, що регулює адаптацію та впливає на якість психічного функціонування й стосунків.

По-третє, концепція сімейної резильєнтності (F. Walsh, 2016; P. Boss, 2006; А. Слюсар, 2023), яка акцентує здатність родини не лише витримувати стресові впливи, а й використовувати кризу як ресурс для розвитку, переоцінки цінностей і зміцнення взаємин. Резильєнтна сім'я не є «безпроблемною»; її відмінною рисою є здатність мобілізувати ресурси, визнавати уразливість та організовувати взаємопідтримку.

Узагальнення цих підходів дозволяє визначити екологічність сімейних стосунків як стан і спосіб організації сімейного простору, за якого мінімізуються психологічні ризики для членів родини, забезпечується баланс між індивідуальними та спільними потребами, підтримується можливість розвитку кожного і всієї системи загалом.

Основна частина. Інтегральна модель виокремлює чотири взаємопов'язані параметри, які структурно описують екологічний простір сім'ї в умовах війни:

1) Адаптивна рівновага – здатність сімейної системи гнучко реагувати на зміни, пов'язані з бойовими діями, переміщенням, зміною умов проживання, розлукою, економічними труднощами. Йдеться про баланс між стабільністю та необхідною гнучкістю: сім'я зберігає ядро своїх цінностей і водночас здатна змінювати форми організації побуту, розподіл ролей, способи прийняття рішень.

2) Забезпечення потреб – рівень задоволення базових, емоційних, соціальних та інформаційних потреб членів родини. Екологічний простір передбачає не лише фізичну безпеку, а й відчуття прийняття, підтримки, визнання значущості кожного, доступ до правдивої інформації, можливість впливати на рішення, що стосуються сімейного життя.

3) Трансформаційний розвиток – здатність сім'ї використовувати кризові події як імпульс для якісних змін у структурі взаємин, системі цінностей, формуванні глибшого розуміння одне одного. Це включає готовність відмовлятися від деструктивних сценаріїв, переосмислювати традиційні ролі, створювати нові підтримувальні ритуали та практики.

4) Прогнозна перспектива майбутнього – наявність спільного бачення майбутнього сім'ї, здатність планувати, ставити цілі, мріяти, незважаючи на невизначеність і небезпеку. Така перспектива виступає чинником стабілізації, адже дає відчуття смислу, послідовності та напрямку руху.

Внутрішні та зовнішні фактори екологічності. Параметри моделі реалізуються в умовах взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів.

До внутрішніх факторів належать: сімейні цінності та установлення, характер емоційної культури (дозволеність вираження почуттів, рівень емпатії), особливості комунікації (відкритість, прямота, наявність зворотного зв'язку), структура ролей, гнучкість чи жорсткість меж, наявність практик взаємопідтримки.

Зовнішні фактори включають: безпекову ситуацію (наявність/відсутність бойових дій поблизу), житлові умови (власне житло, тимчасовий прихисток, проживання за кордоном), доступ до соціальних, медичних та освітніх послуг, економічний стан сім'ї, рівень соціальної підтримки з боку громади, волонтерських та державних структур.

Екологічний простір виникає не «сам по собі», а є результатом постійної взаємодії цих факторів. Завдання фахівця в процесі супроводу полягає у тому, щоб допомогти сім'ї усвідомити власні ресурси та обмеження, знайти точки впливу, які є реалістичними саме в їхніх життєвих обставинах.

Діагностичний інструментарій оцінки екологічного простору сім'ї. *Структура комплексного опитувальника.* Розроблений нами опитувальник «Індекс екологічності сімейних стосунків» містить чотири шкали – 32 твердження, що відповідають основним параметрам моделі: адаптивна рівновага, забезпечення потреб, трансформаційний розвиток, прогнозна перспектива майбутнього. Кожна шкала включає висловлювання, що відображають як внутрішні фактори (особливості взаємодії всередині родини), так і зовнішні (умови життя, доступ до ресурсів, соціальна підтримка).

Респондентам пропонується оцінити, наскільки кожне твердження відповідає реальному стану справ у їхній родині, за п'ятибальною шкалою: від «зовсім не відповідає» до «повністю відповідає». За підсумками підрахунку балів формується профіль сім'ї, який дозволяє побачити, які з параметрів є відносно збереженими, а які потребують додаткової роботи.

Інтерпретація результатів та формування діагностичного висновку. Після обробки результатів опитувальника фахівець аналізує отримані показники у кількох площинах:

- загальний рівень екологічності сімейного простору (інтегральний показник);
- співвідношення між чотирма параметрами моделі (що є ресурсом, а що – зоною ризику);
- баланс внутрішніх і зовнішніх факторів у кожному параметрі.

На основі кількісних даних та якісних інтерпретацій (бесіда, аналіз висловлювань, поведінкових реакцій) формується діагностичний висновок.

Інтерпретація та аналітичні висновки. Розподіл сімей за рівнями екологічності дозволяє робити такі висновки:

- *високий рівень* → здорова комунікація, достатні ресурси;
- *середній рівень* → наявні ризики, але система функціональна;
- *низький та дисфункційний рівень* → родина потребує професійного втручання та супроводу.

Адаптивна рівновага

Високий рівень: Родина демонструє гнучкість і стійкість. Внутрішній клімат гармонійний, зовнішні виклики сприймаються як можливість для зростання.

Середній рівень: Родина загалом стабільна, але може реагувати емоційно на зміни чи кризові ситуації.

Низький рівень: Спостерігається напруга, ригідність або надмірна реактивність.

Дисфункційний рівень: Відсутня стабільність, сім'я не справляється зі стресами, можливе відчуження.

Забезпечення потреб

Високий рівень: Родина задовольняє як матеріальні, так і емоційні потреби членів сім'ї.

Середній рівень: Основні потреби задовольняються, але емоційна підтримка може бути нерівномірною.

Низький рівень: Обмежені ресурси та ослаблена підтримка. Може бути відчуття емоційної ізоляції.

Дисфункційний рівень: Родина не забезпечує базових потреб, ризики байдужості чи втрати довіри.

Трансформаційний розвиток

Високий рівень: Родина відкрито приймає зміни, розвивається, рефлексує досвід.

Середній рівень: Є прагнення до зростання, але не завжди системне.

Низький рівень: Зміни викликають напругу, родина уникає нового.

Дисфункційний рівень: Домінує страх змін, закостенілість ролей, втрата здатності навчатися.

Проектна перспектива майбутнього

Високий рівень: Є спільне бачення майбутнього, чіткі цілі та оптимізм.

Середній рівень: Плани існують, але не завжди узгоджені або реалістичні.

Низький рівень: Родина живе без відчуття перспективи, цілі розмиті.

Дисфункційний рівень: Відсутність спільного напрямку розвитку, апатія, залежність від зовнішніх умов.

Він не має характеру «вердикту», а радше описує поточний стан системи, її ресурси, вразливості та потенційні напрями змін. Висновок обговорюється з

родиною у формі зворотного зв'язку, де акцент робиться на підтримці, визнанні зусиль сім'ї та пошуку спільних рішень.

Комплексна діагностична картина. Для поглиблення розуміння ситуації доцільно поєднувати опитувальник з іншими методами: сімейною соціограмою, аналізом комунікативних патернів, технікою «сімейної мапи ресурсів», проєктивними малюнковими завданнями, інтерв'ю. Поєднання цих даних дозволяє побачити не лише рівень дисфункцій, а й живу динаміку родинних взаємодій, приховані ресурси та нереалізовані можливості підтримки.

Програма та її реалізація. *Інтегральна модель супроводу як поетапний процес.* Інтегральний супровід передбачає не лише разові консультації, а вибудову послідовного процесу роботи з родиною: від первинного контакту та діагностики до розробки індивідуалізованої програми підтримки й оцінки її результатів. У центрі цієї моделі – суб'єктність самої сім'ї: фахівець не «змінює» родину, а створює умови для її власного розвитку, самовизначення та мобілізації внутрішніх механізмів регуляції.

Діагностичний інструментарій проблеми екологічного простору в системі сімейної взаємодії. Цілі та принципи діагностики.

Діагностичний блок має на меті:

- виявити поточний стан екологічного простору сім'ї за кожним з чотирьох параметрів;
- окреслити сильні сторони сімейної системи;
- визначити зони ризику, які потребують уваги та супроводу;
- сформувати основу для побудови індивідуальної програми роботи;
- оцінити динаміку змін у процесі реалізації програми.

Програма соціально-психологічного супроводу щодо створення екологічного простору взаємодії в родині під час війни. «ЕКО-ПРОСТІР СІМ'Ї: ВІД СТАБІЛІЗАЦІЇ ДО ПРОЄКТНОГО МАЙБУТНЬОГО» Головною метою програми є підвищення рівня екологічності сімейних стосунків в умовах війни шляхом формування безпечного та ресурсного сімейного простору, розвитку навичок адаптивної взаємодії, конструктивної комунікації та спільного планування майбутнього. Логіка програми відображає рух родини від стану дезорганізації до відновлення та розвитку.

Основні завдання програми:

- сприяти усвідомленню родиною власного стану, сильних і вразливих сторін;
- розвинути навички саморегуляції та взаємної емоційної підтримки;
- покращити якість сімейної комунікації, зменшити рівень конфліктності;
- зміцнити сімейні ресурси та резильєнтність;
- підтримати формування спільного бачення майбутнього та відчуття суб'єктності.

Принципи реалізації програми включають добровільність участі, партнерський стиль взаємодії між фахівцем і родиною, орієнтацію на ресурси, культурну та контекстуальну чутливість, недирективність, поетапність і гнучкість (адаптація змісту до реальних можливостей сім'ї).

Структура програми: етапи та зміст роботи. Програма передбачає чотири послідовні етапи, кожен із яких спрямований на формування та зміцнення відповідного параметра сімейної системи.

Перший етап – стабілізаційно-діагностичний. Він передбачає первинний контакт із сім'єю, уточнення запиту, проведення діагностики, формування попереднього розуміння структури взаємодій та ресурсів, спільне окреслення цілей супроводу. На цьому етапі важливо створити атмосферу довіри, показати сім'ї, що її досвід не знецінюється, а навпаки – є базою для подальшої роботи. Формується початкове уявлення про структуру сімейних взаємодій, чинники напруги, ресурси, а також зовнішні умови, що впливають на функціонування родини в умовах війни. Результатом етапу є спільне окреслення цілей супроводу та визначення базових опор сімейної системи.

Другий етап – терапевтично-інтервенційний. На цьому етапі супровід зосереджується на переосмисленні та зміні деструктивних моделей поведінки й комунікації, які активувалися внаслідок воєнного досвіду. Проводиться аналіз сімейних сценаріїв, виявлення неефективних стратегій взаємодії та формування альтернативних, конструктивних способів реагування. Родина вчиться усвідомлено розподіляти ролі, регулювати емоції, вирішувати конфлікти й створювати нові ритуали підтримки, що сприяють зміцненню ціннісних основ і довіри. Етап забезпечує перехід від кризового функціонування до розвитку, коли сімейна система починає якісно змінюватися та відновлювати внутрішню цілісність.

Третій етап – ресурсно-відновлювальний. Цей етап спрямований на виявлення та задоволення ключових потреб членів сім'ї, формування узгоджених способів підтримки та оптимізацію комунікацій. Робота включає аналіз емоційних, соціальних та інформаційних потреб, відновлення внутрішніх джерел стабільності, а також формування нових правил взаємодії, які забезпечують екологічний простір безпеки. У центрі уваги – вибудовування «механізмів турботи», що дозволяють родині відчувати опору одне в одному попри вплив зовнішніх стресорів. Створюється система взаємодопомоги, яка знижує конфліктність, підвищує згуртованість і стабілізує емоційний клімат.

Четвертий етап – проектно-перспективний. Завершальний етап орієнтований на формування спільної моделі майбутнього сім'ї, узгодження коротко- та довгострокових цілей і розроблення практичних шляхів їх досягнення. Родина працює над створенням реалістичного бачення майбутнього попри невизначеність воєнного контексту, вчиться застосовувати гнучкі підходи до планування та зберігати смислову цілісність у змінних умовах. Важливо, щоб сформована перспектива підтримувала відчуття стабільності, надії та внутрішньої сили. На цьому етапі підбиваються підсумки супроводу, фіксуються досягнуті зміни та визначаються орієнтири подальшого самостійного розвитку сімейної системи.

Очікувані результати та критерії ефективності. Реалізація програми має сприяти: підвищенню суб'єктивного відчуття безпеки в сімейному просторі; покращенню якості комунікації (зниження рівня агресії,

унікання, маніпуляцій); зменшенню кількості міжособистісних конфліктів; зростанню здатності членів сім'ї відкрито говорити про свої почуття та потреби; зміцненню почуття взаємної підтримки та довіри; формуванню більш реалістичного та водночас життєствердного бачення майбутнього.

Критеріями ефективності можуть бути зміни в показниках опитувальника «Індекс екологічності сімейних стосунків», суб'єктивні відгуки членів родини, спостереження фахівця щодо динаміки взаємодії, стабілізація поведінкових проявів у дітей (зменшення регресивних симптомів, агресивності, тривожності).

Висновки. Екологічність сімейного простору у контексті війни є не лише бажаним ідеалом, а й необхідною умовою збереження психічного здоров'я та життєздатності родини. Війна як крайня форма соціальної та екзистенційної кризи загострює вже наявні проблеми у сімейній системі, але водночас відкриває можливості для переосмислення, трансформації і зміцнення взаємодії. Інтегральна модель супроводу, представлена у дослідженні, пропонує цілісний підхід до розуміння і підтримки родини, що враховує як внутрішню динаміку стосунків, так і зовнішні умови життя під час війни.

Розроблений діагностичний інструментарій дає змогу системно оцінювати рівень екологічності сімейного простору за основними параметрами – адаптивною рівновагою, забезпеченням потреб, трансформаційним розвитком і проектною перспективою майбутнього. На основі діагностичних даних вибудовується програма соціально-психологічного супроводу, яка орієнтується не лише на подолання деструктивних проявів, а передусім на актуалізацію ресурсів, підвищення стійкості та формування безпечного, підтримувального середовища для всіх членів родини.

Практична реалізація запропонованих підходів потребує гнучкості, професійної чутливості та міждисциплінарної взаємодії фахівців різних сфер – психологів, соціальних працівників, педагогів, медиків, представників громадського сектору. Важливо пам'ятати, що жодна модель не є універсальною для всіх сімей; натомість вона пропонує рамку, у межах якої можливі індивідуальний, екологічно налаштований супровід під унікальний досвід кожної родини.

У довгостроковій перспективі розвиток екологічного простору сімейних стосунків сприятиме не лише відновленню окремих родин, а й формуванню більш стійкої, солідарної та відповідальної спільноти, здатної протистояти наслідкам війни та вибудовувати майбутнє на засадах взаємоповаги, гідності та турботи.

Список використаних джерел

- Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744751/1/>
- Еколого-психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя особистості: монографія / за ред. Ю.М. Швалба. Київ – Львів: Видавель Вікторія Кундельська, 2021. 234с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728490/1/Shvalb_2021.pdf

- Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*, 2023. № 2(52). С. 3–20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>.
- Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2022. Спецвип. № 2. С. 554–562. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-554-562>.
- Boss P. *Loss, Trauma, and Resilience: Therapeutic Work with Ambiguous Loss*. New York: W. W. Norton & Company, 2006. 224 p. https://www.researchgate.net/publication/247715824_Loss_Trauma_and_Resilience_Therapeutic_Work_With_Ambiguous_Loss
- Bronfenbrenner U., Morris P. The Bioecological Model of Human Development. *Theoretical Models of Human Development*, 2007. Vol. 1. <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>
- Patterson J. Integrating Family Resilience and Family Stress Theory. *Journal of Marriage and Family*, 2004. 64(2). P. 349-360 <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>
- Rolland J. S. *Helping Couples and Families Navigate Illness and Disability*. New York: Guilford Press, 2018.
- Walsh F. *Strengthening Family Resilience*. New York: Guilford Press, 2016.

L. VARAVA (Liudmyla Varava)
 PhD in Psychology,
 Leading Research Fellow,
 H. S. Kostyuk Institute of Psychology,
 National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Pankivska Street, 2, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7677-0042>
 e-mail: varava2233@gmail.com

AN INTEGRAL MODEL FOR STRUCTURING THE ECOLOGICAL SPACE OF FAMILY RELATIONS IN THE CONTEXT OF WAR

The article provides a theoretical substantiation of forming an ecological space problem in family relationships under the conditions of the full-scale war in Ukraine. It is demonstrated that the war radically reshapes the living conditions of families, causing losses, forced displacement, economic instability, constant danger, and the disruption of social ties, all of which substantially intensify the psychological load on the family system. The appropriateness of using the concept of the “ecological space of family relationships” as an integral characteristic of interaction quality among family members is justified. This concept encompasses psychological safety, mutual respect, emotional support, opportunities for the authentic expression of experiences, and conditions for the development of each family member while maintaining family unity. The theoretical foundation of the integral model is grounded in the principles of systemic family therapy, the ecological approach, and the concept of family resilience, which together allow for a combined analysis of the family's internal dynamics and the external wartime context. Four key parameters of the ecological space are distinguished: adaptive balance, need provision, transformational development, and the projective perspective of the future. Internal factors (values, emotional culture, communication patterns, role structures, boundaries, and support practices) and external factors (security situation, housing conditions, access to services, economic state, and social support) that determine the ecological quality of the family system are outlined. A diagnostic tool for assessing ecological quality – the «Family Relationship Ecological Index» – is presented. This instrument enables the construction of a family profile across the four parameters and the identification of risk zones and resources. The article also describes the structure of a socio-psychological family support program, which includes stabilization-diagnostic, resource-restorative, therapeutic-interventional, and project-oriented stages. The program is designed to enhance the ecological quality of family interactions, strengthen family resilience, and create a safe and resource-rich developmental environment.

Keywords: *family; war; ecological family space; family resilience; adaptive equilibrium; transformational development; projective future perspective.*

References

- Kokun, O. M. (Ed.). (2025). *Human resilience and resilience in the modern world: theory, research, practice*. Kyiv: H.S. Kostyuk Institute of Psychology. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744751/1/> (in Ukrainian)
- Shvalb, Yu.M. (Ed.). (2021). *Environmental and psychological determinants of subjective well-being of an individual*. Kyiv - Lviv: Publisher Viktoriya Kundelska. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728490/1/Shvalb_2021.pdf [in Ukrainian]
- Slyusar, L. (2023). Ukrainian family in war conditions. *Demography and social economy*, 2(52), 3–20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003> (in Ukrainian)
- Shynkarenko, I. (2022). Family in wartime: psychological, psychosocial and psychopathological problems. *Scientific Bulletin of the Dnipro State University of Internal Affairs, Special Issue*, 2, 554–562. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-554-562> (in Ukrainian)
- Boss, P. (2006). *Loss, Trauma, and Resilience: Therapeutic Work with Ambiguous Loss*. New York: W. W. Norton & Company. https://www.researchgate.net/publication/247715824_Loss_Trauma_and_Resilience_Therapeutic_Work_With_Ambiguous_Loss
- Bronfenbrenner, U., Morris, P. (2007). The Bioecological Model of Human Development. *Theoretical Models of Human Development*, 1. <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>
- Patterson, J. (2004). Integrating Family Resilience and Family Stress Theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 349-360 <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>
- Rolland, J. S. (2018). *Helping Couples and Families Navigate Illness and Disability*. New York: Guilford Press.
- Walsh, F. (2016). *Strengthening Family Resilience*. New York: Guilford Press.

Конфлікт інтересів: автор заявляє про відсутність професійного або інституційного конфлікту інтересів».

Conflict of Interest: The author declare that there is no professional or institutional conflict of interest.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025 (The article was received by the editors 29.10.2025)

Стаття рекомендована до друку 17.12.2025 (The article is recommended for printing 17.12.2025)

Опублікована 30.12.2025 (Published 30.12.2025)